

TÜRKÇE DEVİNİM EYLEMLERİNDE TARZ ANLATIMI

Aygül UÇAR
Ankara Üniversitesi

Abstract: Typologically, languages can be classified as Verb-framed languages and Satellite-framed languages according to the core feature in the verb (Talmy, 1985, 1991). In Satellite-framed languages (e.g. English), manner of motion is typically encoded in the verb while the path of motion is expressed by prepositional phrases. In Verb-framed languages (e.g. Turkish), the verb usually encodes the path of motion while the manner of motion is encoded in manner adverbials. Satellite-framed languages do have verbs which encode path information and Verb-framed languages have verbs encoding manner of motion. However, the two language groups prefer different lexicalization of motion events. This paper describes that the concept of manner in motion verbs can be dealt with from semantically different perspectives. *Spatial, motor pattern, rate, attitude, instrument* and *intentionality* are the features of manner. The aim of this paper is to determine the linguistic units which describe manner in Turkish, to discuss the manner and path in motion verbs and to determine the conceptual structures of motion verbs.

1. GİRİŞ

Devinim eylemleri (motion verbs) dilbilim ve bilişsel psikoloji alanlarındaki pek çok çalışmanın temel konusu olarak düşünülürler. Devinim, insan düşüncesinde önemli bir rol oynar. Devinimin algılanması, insanın dünyayı kavramsallaştırmasında etkili faktörlerden biridir (Godard, 1998:195). Bu nedenle, devinim eylemleri anlam araştırmalarının

ana konusunu oluşturmaktadır. Bu eylemler tüm eylemlerin en tipik, en arı ve en prototip örnekleridir. Diller devinim eylemlerindeki temel anlam özelliğine göre Eylem-çerçevesel (Verb-framed) diller ve Uydu-çerçevesel (Satellite-framed) diller olmak üzere iki gruba ayrılabilir (Talmy, 1985, 1991, 2000).

İngilizce gibi Uydu-çerçevesel dillerde *tarz* (manner) eylemin içinde kodlanırken (örn. *walk* ‘yürü-’, *run* ‘koş-’), *yol* (path) uydularla (satellites) veya ilgeç öbekleriyle gösterilir (1).

- (1) He **ran** into the house.
‘O evin içine koştu.’

Türkçe gibi Eylem-çerçevesel dillerde ise eylem genellikle yol kavramını içinde barındırırken (örn. *gir-*, *çık-*), tarz belirteçler yoluyla anlatılır (2).

- (2) Eve **koşarak** girdi.

Tarz anlatan devinim eylemleri, her zaman olmamakla birlikte, tipik olarak yer değişikliği gösterirler fakat hiçbirisi anlam olarak yön belirtmez. Devinimin tarzını ya da oluş yöntemini içeren anlamlara sahiptirler ve birbirlerinden bu belli tarz bakımından ayrılırlar (Levin, 1993:264). Devinim eylemlerindeki yol bileşeni ise yönelmeyi belirtir ve bir kaynaktan hedefe doğru bir ya da daha fazla noktayı geçerek ilerlemeyi gösterir.

Tarz, anlambilimsel olarak, *uzam* (spatial), *motor örüntü* (motor pattern), *hız* (rate), *tavır* (attitude), *araç* (instrument) ve *istemlilik* (intentionality) anlatımları ile gösterilir. Bu çalışmanın amacı, Türkçede tarz anlatımını üstlenen dilsel birimleri belirlemek ve Türkçe devinim eylemlerinde tarzın ve tarzla beraber yolun görünümünü tartışmaktır.

1.1. VERİ TABANI VE SINIRLAMALAR

Türk Dil Kurumunun bastığı *Türkçe Sözlük*'ün 9. baskısı taranarak elde edilen devinim eylemleri bu çalışmanın veritabanını oluşturmaktadır. Devinim eylemlerinin tarzı anlatmadaki farklı kullanımlarını belirlemek için internet ortamındaki çeşitli metin türleri taranmıştır. Tarzın

sınıflandırılması, anlambilimsel olarak uzam, motor örüntü, hız, tavır, araç ve istemlilik anlatımları ile sınırlıdır.

Türkçede tarz anlatan devinim eylemleri üzerine daha önceki çalışmalar, çocukların ve yetişkinlerin tarz ve yol gösteren devinim eylemlerini kullanma sıklıkları ve çeşitlilikleri, çocukların devinim eylemlerini tanımlamada tarzı kodlamayı nasıl öğrendikleri ve tarz ve yol gösteren devinim eylemlerinde sözcükselleştirme sürecinin yaşa bağlı olarak değişimi konularında olmuştur (Özçalışkan & Slobin, 1998, 2000a, 2000b, 2000c, 2002, 2003). Bu çalışma, adı geçen çalışmalardan farklı olarak, tarz anlatan Türkçe devinim eylemlerinin kavramsal içyapısı ve tarzla beraber yolun görünümü ile ilgilidir.

I.2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmada, çeşitli metin türleri taranarak elde edilen, devinim eylemlerini içeren veri tabanı Jackendoff (1983, 1990)'un *Kavramsal Yapı Kuramı* (Conceptual Structure Hypothesis) çerçevesinde çözümlenmiştir. Kavramsal yapı anlaksal gösterimin biçimidir. Kavramsal yapı çözümlemesinde, dildeki tüm anlam ayrımları kodlanır ve insanların dünyayı nasıl kavramsallaştırdığı gösterilir.

Jackendoff (1983) anlambilimi Kavramsal Yapı'nın bir parçası olarak görür ve dili çeşitli *anlambilimsel ulamlar* (semantic categories), *kavramsal ilkeller* (conceptual primitives) veya *kavramsal kurucular* (conceptual constituents), *kavramsal işlevler* (conceptual functions) ve *anlam alanlarına* (semantic fields) ayırır. Bu yaklaşıma göre, altı anlambilimsel kategori vardır. Bunlar, *olay* (event), *durum* (state), *nesne* (thing), *yol* (path), *yer* (place) ve *özelliktir* (property). Kavramsal ilkeller veya kavramsal kurucular kavramsal yapının önemli birimleridir ve her biri yukarıda bahsedilen anlambilimsel kategorilerden birine aittir. Kavramsal ilkeller [OLAY], [DURUM], [NESNE], [YOL], [YER] ve [ÖZELLİK] örneklerinde olduğu gibi köşeli parantez içerisinde gösterilirler.

Kavramsal işlevlerin içerisinde en temel olanları OL- (BE) ve GİT- (GO) işlevleridir. OL-işlevi [DURUM]u, GİT-işlevi ise her türlü [OLAY]ı anlatır. Diğer işlevler KAL- (STAY), NEDEN- (CAUSE), DDE- (durum değişikliği eylemi; INCH) ve YAYIL- (EXTENT) işlevleridir. Bir diğer işlevler grubu da ilgeçleri ve durum eklerini tanımlar:

-DA, -DAN, DOĞRU vb. Örneğin, (3a) ve (3b)'deki tümceler kavramsal yapıları (3a') ve (3b')'deki gibi gösterilebilir. (3a)'daki tümce anlambilimsel kategorilerden olayı anlattığı için GİT- kavramsal işlevi ile, (3b)'deki tümce ise durum anlattığı için OL- kavramsal işlevi ile gösterilirler. (3a)'daki tümce [NESNE], [YOL] ve [YER] kavramsal ilkellerinden oluşmuştur ve [NESNE] *Ali*'ye ve [YER] *Ankara*'ya karşılık gelir. [YOL] ise -A kavramsal işlevi ile anlatılır. (3b)'deki tümce ise [NESNE] ve [YER] kavramsal ilkellerinden oluşmuştur. [NESNE] *Ali* ve *bahçe* sözlüksel birimleriyle, [YER] ise -DA kavramsal işlevi ile anlatılır (Uçar, 2003)

(3) a. *Ali Ankara'ya gitti.*

a'. [_{Olay} GİT ([_{Nesne} ALİ], [_{Yol} ([_{Yer} ANKARA]) A])]

b. *Ali bahçede duruyor.*

b'. [_{Durum} OL ([_{Nesne} ALİ], [_{Yer} ([_{Nesne} BAHÇE]) DA])]

Anlam alanları, anlambilimsel ilkellerin alt alanlarıdır ve *uzamsal anlam alanı* (spatial semantic field) ve *uzam-dışı anlam alanı* (non-spatial semantic field) olmak üzere ikiye ayrılır. Jackendoff'un böylesi bir kavramsal yapının kurucularını göstermesinin amacı belirli sözlüksel birimlerin, özellikle eylem ve ilgeçlerin, kullanılabilecekleri farklı dilsel bağlamları incelemek ve bu sözlüksel birimlerin farklı kullanımları arasındaki ilişkiler üzerine genellemeler oluşturmaktır.

2. TÜRKÇEDE TARZ ANLATIMI

Talmy (1985, 1991)'nin sınıflandırmasına göre diller Uydu-çerçevesel ve Eylem-çerçevesel diller olarak iki grupta toplanabilir. Uydu-çerçevesel dillerde tarz eylemin içinde kodlanırken, yol ilgeç öbekleriyle gösterilir. Eylem-çerçevesel dillerde ise eylem yol kavramını içinde barındırırken, tarz belirteçler yoluyla anlatılır. Uydu-çerçevesel dillerde de yol kavramını anlatan eylemler vardır (örn. *enter* 'gir-', *exit* 'çık-', *ascend* 'çık-', *descend* 'in-'). Ayrıca, eylem-çerçevesel diller de devinimin tarzını kodlayan eylemlere sahiptir (örn. *kıvrır-*, *çömel-*). Ancak, bu iki dil grubu devinim eylemlerini sözlükselleştirme de farklı yolları tercih ederler. Örneğin, İngilizcede *slide* 'kay-', *roll* 'yuvarlan-', *bounce* 'sıçra-', *jump* 'atla-' gibi tarz anlatan ancak yönelme göstermeyen eylemler vardır. Bu eylemler yol kavramını anlatan *in* 'içine', *up* 'yukarıya', *to* '-A', *across* 'ortasından' gibi belirteç ya da ilgeçlerle beraber kullanılırlar.

Örneğin, (4)'teki İngilizce tümcede *jump* 'atla-' eylemi tarz anlatırken, yol *into* 'içine' ilgeciyle anlatılmaktadır.

- (4) The man **jumped into** the sea.
'Adam denize atladı.'

Türkçede ise tarz anlatan devinim eylemleri daha azdır. Yer değişikliği, *çık-*, *in-*, *gir-* gibi yol anlatan devinim eylemleri ile anlatılır. Ancak, Türkçe gibi, eylem-çerçevesel diller tarzı tamamen yok saymazlar. Çeşitli sözlüksel birimler kullanarak bunu dile getirirler (Özçalışkan & Slobin, 2000b, 2000c, 2002; Slobin, 2003). Türkçede tarz, belirteçler, *düşün sesler* (ideophones), *gösterme anlatımları* (demonstratives) ve devinim eylemlerinin kavramsal yapısı ile anlatılır.

2.1. BELİRTEÇLER VE DÜŞÜN SESLER

Tarz belirteçleri, bir eylemin ya da eylemsinin oluş biçimini veya yapılma yöntemini belirtir (Ediskun, 1999; Banguoğlu, 2000; Gencan, 2001). Bunlar (5) ve (6)'daki gibi kök durumunda olabilecekleri gibi (7), (8) ve (9) daki gibi türemiş ya da (10), (11) ve (12)'deki gibi ikilemeli olarak da karşımıza çıkarlar.

- (5) Geç kaldık! **Çabuk** gidelim.
(6) Merdivenleri **yavaş** çık.
(7) Arkadan **sessizce** yaklaştı.
(8) Çocuklar **hızlıca** koştular.
(9) Genç adam **yavaştan** ona kadar geldi.
(10) Yaşlı adamla kadın **ağır ağır** yürüyorlardı.
(11) Ali evine **koşa koşa** gitti.
(12) İki arkadaş **yan yana** oturdu.

Düşün sesler bir kavramın ses yansımaları gösterimidir. (13)'de görüldüğü gibi düşün sesler de tarz belirteci olarak kullanılır. Bunlar (14), (15) ve (16)'da olduğu gibi ikilemeli olarak da görülebilir.

- (13) **Cumbadanak** suya düştü.
(14) **Paldır küldür** yuvarlandı.
(15) **Badi badi** yürüyor.
(16) Dere **şırıl şırıl** akıyor.

Öyle bir ... ki gösterme anlatımı da (17)'de olduğu gibi devinimin tarzını anlatır.

- (17) Öyle bir koştu ki, rüzgâr gibiydi.

2.2. DEVİNİM EYLEMLERİ

Devinim eylemlerinde tarz anlatımı tartışılırken, tarz kavramına çeşitli açılardan yaklaşılmaktadır. Linguist List 13.899'da Motion Verbs & Manner konulu tartışmada, Antonopouloou (1987) tarzı en geniş anlamda üçe ayırır (Klopfenstein, 2002 içinde):

- (i). yer üstünde insan devinimin çeşitli türleri: *run* 'koş-', *walk* 'yürü-'
(ii). suda ya da havada farklı hareket şekilleri: *fly* 'uç-', *swim* 'yüz-',
(iii). merkez alana ait eylemlerin alt anlamları: *pace* 'adımla-', *stride* 'dal-'.

Antonopouloou (1987) ayrıca *ortam* (medium), araç ve *şiddet* (impetus) gibi faktörlerin tarz anlatımına çok yakın olduğunu söyler ve pek çok tarz ayrımının hareket eden nesnenin türüne, hızına, aldığı mesafeye, hız ve uzunluğun birleşimine bağlı olduğunu ekler. Bassea-Bezantakou (1992, Klopfenstein, 2002 içinde) algılanan hareket türü araç, uzamsal ve zamansal tanımlamalar, istemlilik ve kılıcının psikolojik, fiziksel ve sosyal durumları gibi faktörleri de göz önünde bulundurur. Slobin (1996, 1997) devinimin tarzını çok boyutlu bir alan olarak görür ve motor örüntü, hız ve tavrı tarzın özellikleri olarak düşünür.

Bu çalışmada toplanan veri, sözü edilen uzam, motor örüntü, hız,

tavır, araç ve istemlilik ölçütleriyle sınıflandırılmıştır.

2.2.1. UZAM

Uzam özelliği devinimin havada, karada veya suda olmasıyla ilgilidir. Örneğin (18)'de *uç-* eylemi havada, (19-21)'de *bat-*, *dal-* ve *yüz-* eylemleri suda, (22-23)'de ise *yürü-* ve *koş-* eylemleri de karada devinimi anlatmaktadırlar. Bu yönleriyle bu eylemler tarz gösteren eylemlerdir.

- (18) Taş fırın erkeği Dubai'ye **uçtu**.
- (19) İspanya sahilinde petrol tankeri **battı**.
- (20) Yasemin Dalkılıç Bodrum'da dün 68 metreye **daldı**.
- (21) Milli yüzücümüz serbestte 100 metreyi 1 dakikanın altında **yüzdü**.
- (22) Adamla kadın yol boyunca **yürüdüler**.
- (23) Çocuk topa doğru **koştı**.

2.2.2. MOTOR ÖRÜNTÜ

Motor örüntü ya da başka bir deyişle motor beceri, kişinin ulaşmak istediği amaca yönelik olarak, bedeninin ya da kol ve bacaklarının uygun kullanımını gerektiren harekettir. (24-30)'daki tümcelerdeki eylemler motor örüntü göstermeleri nedeniyle tarz anlatan devinim eylemleridir:

- (24) Adamla kadın yol boyunca **yürüdüler**.
- (25) Pencereden dışarı bir gölge çıktı, arkasından **seğirttiler**.
- (26) Çocuk topa doğru **koştı**.
- (27) Kazadan hemen sonra kimseler görmeden **sıvıştı**.
- (28) Saldırgan olay yerinden **kaçtı**.
- (29) Bebeklerinin kazanması için büyük gayret gösteren anne ve babalar, podyumda çocukları ile kıyasıya **emekledi**.
- (30) Yalın ayak bir bir **sektim**.

2.2.3. HIZ

Hız özelliği devinimin hızı ile ilgilidir. (31-35)'deki tümcelerde

devinim eylemleri kılınış açısından anlksal edim (semelfactive) göstermektedirler. Hızın anlık olduğunu *bir anda* ve *5 dakika boyunca* zaman belirteçleriyle test edebiliriz.

- (31) Çocuk suya bir anda / *5 dakika boyunca balıklama **daldı**.
- (32) Pardösüsünü gardolaptan çekip, bir anda / *5 dakika boyunca dışarı **fırladı**.
- (33) Kuş gibi hafif bir sıçrayışla bir anda / *5 dakika boyunca eşeğin üzerine **hopladı**.
- (34) Çöp tenekesinden bir anda/*5 dakika boyunca tekir bir kedi **sıçradı**.
- (35) Yerdeki birikmiş suyun üstünden bir anda / *5 dakika boyunca **zıpladı**.

(36-39)'daki tümcelerde ise, devininin hızı anlktır ancak tekrarlayıcı (iterative) niteliktedir. Bu tekrarlayıcı niteliği (36-38)'deki gibi devininin gerçekleştiği birden fazla noktanın bulunması ve (39)'da olduğu gibi ikilemeli kullanım sağlar.

- (36) Çocuk taştan taşa **hopladı**.
- (37) Akşamüzeri, dere yatağındaki taşlar üzerinden **sektik**.
- (38) Köpeğim bizi görünce oradan oraya **zıpladı**.
- (39) Puanlar açıklandığı zaman sevincinden **zıp zıp zıpladı**.

2.2.4. TAVIR

Tavır özelliği devininin esnasında *kılıcının* (agent) vücudunun ya da vücut bölümlerinin aldığı pozisyonu anlatır. (40-46)'deki tümcelerde de devininin eylemlerindeki tarz özelliğinin tavır anlatır biçimde karşımıza çıktığını görüyoruz. Bu tümcelerdeki eylemlerin açıklamalarına baktığımız zaman tavır özelliğinin daha açık olduğunu görebiliriz.

- (40) Maymun daldan dala **sıçradı**.
(ayaklarıyla birdenbire ve kuvvetle kendini iterek hızla atladı)
- (41) Fanatik taraftar hakemi dövmek için tribünün çatısından **atladı**.
(indi- hızlı bir biçimde kendini bıraktı)

- (42) Ninem, gözlerini onların gidişlerinden ayırmaksızın yere **çömdü**.
(dizlerini bükerek topukları üzerinde oturdu)
- (43) Kar kalınlığının 60 santimetreyi bulduğu Abant'ta tatilciler **kaydılar**.
(kaygan zemin üzerinde sürtünerek ilerlediler)
- (44) Minibüs şarampole **yubarlandı**.
(kendi üzerinde dönerek aşağıya indi, düştü)
- (45) Emir subayı fırladı, kendini yere atıp, sipere kadar **süründü**.
(kalkmadan yerde çabalayarak hareket etti)
- (46) Topal Hüsnü hızlı hızlı **sekerdi**.
(bir ayak üzerinde sıçrayıp atladı)

2.2.5. ARAÇ

(47-49)'daki tümcelerde devinim eylemleri, devinimin bir araçla yapılmış olduğunu anlatmaktadırlar. Bu araç (47) için uçak, (48) için ise kızak veya kayak, (49) için ise pedaldır.

- (47) Adam İstanbul'a **uçtu**.
- (48) Kar kalınlığının 60 santimetreyi bulduğu Abant'ta tatilciler **kaydılar**.
- (49) Otomobilsiz kent gününde büyük küçük herkes **pedal çevirdi**.

2.2.6. İSTEMLİLİK

İstemlilik tümcedeki kılıcının özelliklerinden biridir. Kılıcı, tipik olarak, aşağıdaki örneklerde de olduğu gibi, "eylemi başlatır, yaptığı eylemi kontrol eder ve eylemi yaparken ellerini, vücudunu ya da bir aracı kullanır" (Aksan, 2001:11). (50-53)'deki örneklerde, kılıcıların eylemi başlattığı, eylemi kontrol ettiği ve eylemi yaparken ellerini, vücudunu ya da bir aracı kullandığı görülmektedir.

- (50) Otomobilsiz kent gününde büyük küçük herkes **pedal çevirdi**.
- (51) Saldırgan olay yerinden **kaçtı**.
- (52) Çocuk topa doğru **koştı**.

(53) Adamlarla kadın yol boyunca yürüdüler.

(18-53)'te örneklenen, tarz anlatan devinim eylemleri ile Türkçedeki diğer eylem örnekleri aşağıdaki Tablo 1'de sınıflandırılmıştır.

Devinimin Türü		Devinim Eylemleri
Uzam	Hava	<i>uç-</i> ,
	Kara	<i>koş-, seğırt-, yürü-</i>
Motor Örüntü		<i>emekle-, kaç-, koş-, seğırt-, sıvış-, topalla-, yürü-</i>
Hız	Anlıksal Edim	<i>dal-, fırla-, saç-, serp-</i>
	Tekrarlı	<i>hopla-, sek-, sıçra-</i>
Tavır		<i>atla-, çevir-, çömel-, kay-, kıvır-, sek, sendele-, sıçra-, sürün-, yalpala-, yuvarlan-</i>
Araç		<i>(pedal) çevir-, kay-, uç-</i>
İstemlilik		<i>çevir-, kaç-, koş-, yürü-</i>

Tablo 1. Türkçede tarz anlatan devinim eylemleri

Devinim eylemlerinin sınıflandırmasından sonra 2.3'te devinim eylemlerinde yol, 2.4'te ise devinim eylemlerinde yol ve tarzın kavramsal yapısı üzerinde durulmuştur.

2.3. DEVİNİM EYLEMLERİNDE YOL

Tarz anlatan devinim eylemleri yer değişikliği gösterdikleri zaman, yol kavramını da içlerinde barındırırlar. İngilizcede olduğu gibi (Levin, 1993), Türkçede de tarz gösteren devinim eylemleri çoğunlukla yer değişikliği gösterirler (Uçar, 2003), ancak *kıvır-, çömel-* gibi birkaç eylem

tamamen tarz anlatır.

(54-57)'deki tümceleri ele alacak olursak, (b) tümcelerinin eylemleri yönelme gösteren eylemler olarak alındığında Yol kavramını anlattığını görürüz. *Kapıya kadar* gibi devinimin yöneldiği bir hedef ya da noktanın anlatıldığı bir ilgeç öbeğinin tümceye eklenmesi bu anlatımı pekiştirir ve yer değişikliği gösterir. Ancak (a) tümcelerine bakıldığı zaman, yol ve yer değişikliğinin olmadığı görülmektedir. Tümcelere, bir jimnastik salonu veya toplu halde spor yapılan bir alan bağlamında düşünüp, *olduğu yerde* anlatımını (örn. koşu bandında veya kondisyon bisikletinde) eklemek tarz okumasını ortaya çıkarır. (54a)'da motor örüntü, (55a)'da hız, (56a)'da tavır, (57a)'da da araç okuması ortaya çıkmıştır.

- (54) a. Adam **olduğu yerde** koştu.
b. Adam **kapıya kadar** koştu.
- (55) a. Adam **olduğu yerde** zıpladı / hopladı / sıçradı.
b. Adam **kapıya kadar** zıpladı / hopladı / sıçradı.
- (56) a. Adam **olduğu yerde** sekti.
b. Adam **kapıya kadar** sekti.
- (57) a. Adam **olduğu yerde** pedal çevirdi.
b. Adam **kapıya kadar** pedal çevirdi.

(54-57)'deki (b) tümcelerinde, devinimin tarzını anlatan eylemler ilerleme anlamı da içerir ve *ilerle-* eylemi ile alt anlamlılık ilişkisi kurar. *Kapıya kadar* ilgeç öbeğini içeren (54-57)'deki (b) tümceleri ile (58-61)'deki *ilerle-* eylemi ile açıklanan tümceler arasındaki farkın tarzın anlatımında olduğunu görülebilir. Bu eylemlere ek olarak, *topalla-*, *sürün-*, *emekle-*, ve *yuvarlan-* eylemleri de ilerleme anlamını *içerirler*. Dolayısıyla *ilerle-* eylemiyle açıklanabilirler (62-65).

- (58) Adam koşarak ilerledi,
(59) Adam zıplayarak / hoplayarak / sıçrayarak ilerledi.
(60) Adam sekerek ilerledi.
(61) Adam pedal çevirerek ilerledi.
(62) Adam topallayarak ilerledi.
(63) Adam sürünerek ilerledi.

- (64) Bebek emekleyerek ilerledi.
(65) Taş yuvarlanarak ilerledi.

II.4. DEVİNİM EYLEMLERİNDE TARZ VE YOLUN KAVRAMSAL YAPISI

Jackendoff (1990) tarz ve yol kavramlarını eylemin kavramsal yapısında birbirinden ayırmak için HAREKET-işlevi (MOVE-function) (66) ve GİT-işlevini (GO-function) (67) önerir. HAREKET-işlevi eylemin nesnesinin hareketini anlatırken, GİT-işlevi yolu anlatmak için kullanılır.

- (66) [_{Event} MOVE ([_{Thing}])]
[_{Olay} HAREKET ([_{Nesne}])]
(67) [_{Event} GO ([THING] , [PATH])]]]
[_{Olay} GİT ([NESNE] , [YOL])]]]

HAREKET-işlevi *wiggle* ‘kıpırda-’, *dance* ‘dans et-’, *spin* ‘dön-’, *wave* ‘dalgalan-’ gibi yola gönderme yapan tümleçlerle beraber kullanılan eylemleri tanımlamakta kullanılır.

- (68) Willy wiggled.
‘Willy kıpırdadı.’
(69) Debbie danced.
‘Debbie dans etti.’
(70) The top spun.
‘Topaç döndü.’
(71) The flag waved.
‘Bayrak dalgalandı.’

Jackendoff (1990) yönelme tümleçlerine izin veren tarz anlatan devinim eylemleri için ise hem HAREKET-işlevi hem de GİT-işlevi içeren bir kavram yapısından söz eder.

- (72) Willy wiggled out of the room.
'Willy odadan dışarı çıktı.'
- (73) Debbie danced into the room.
'Debbie odaya dans ederek girdi.'

Ayrıca Jackendoff (1990) HAREKET-işlevi ile GİT-işlevini ayırmak için bir de *X's way* yapısını ekler.

- (74) Willy jumped into Harriet's arms.
'Willy Harriet'in kollarına atladı.'
- (75) Willy jumped his way into Harriet's arms.
'Willy Harriet'in kollarına doğru atladı.'¹

Türkçede İngilizcedeki gibi bir *X's way* yapısı bulunmaz. Onun yerine Türkçe tarz belirteçleri kullanır.

(54-57) deki (a) tümceleri ile (b) tümcelerinin yorumlamaları aynı olmadığından Türkçede tarz ve yol anlatan eylemler için iki ayrı kavramsal yapı belirlenebilir. Devinim eylemleri eklenen belirteç ve ilgeç öbekleriyle beraber değerlendirildiği zaman, (76) (54-57)'deki (a) tümcelerine, (77) de aynı gruptaki (b) tümcelerine uygulanabilir. Böylece, Jackendoff (1990)'un da önerdiği gibi, (54-57)'deki (a) ve (b) tümceleri için (76) ve (77) olarak belirlenen kavram yapıları, sırasıyla tarz anlatanlar ve yol anlatanlar olarak düşünülebilir.

(76) [_{Olay} HAREKET ([_{Nesne} ADAM], [_{Yer} OLDUĞU YER])]

(77) [_{Olay} GİT ([_{Nesne} ADAM], [_{Yol} A KADAR ([_{Yer} EV])])]

3. SONUÇ

Talmy (1985, 1991, 2000)'in sınıflandırmasına göre, diller, devinim ey-

Türkçede *X's way* yapısı bulunmadığı Uzun (2003:119)'da da belirtilmiştir. Bu nedenle (75)'teki tümcenin yaklaşık karşılığı verilmiştir.

lemlerindeki temel anlamsal özellik göz önünde bulundurulduğunda, eylem-çerçeve diller ve Uydu-çerçeve diller olmak üzere ikiye ayrılır. Eylem-çerçeve bir dil olan Türkçede yol kavramı eylem içinde kodlanırken, tarz kavramı genellikle belirteçler ve düşün sesler yoluyla anlatılır. Tarz anlatan devinim eylemleri, sayıca az olmakla beraber, yer değişikliği anlamı içerdikleri zaman yol kavramını da içlerinde barındırırlar. Devinim eylemleri uzam (örn. *uç-*, *bat-*, *dal-*), motor örüntü (örn. *emekle-*, *kaç-*, *koş-*), hız (örn. *dal-*, *fırla-*, *hopla-*), tavır (örn. *atla-*, *çevir-*, *kay-*), araç (örn. *kay-*, *uç-*) ve istemlilik (örn. *kaç-*, *koş-*, *yürü-*) anlatımlarıyla tarz gösterirler.

Jackendoff (1990)' un da önerdiği gibi, tarz ve yol anlatan devinim eylemleri için iki ayrı kavram yapısından söz edilebilir. Tarz anlatan devinim eylemleri için HAREKET-işlevi, yol anlatan devinim eylemleri için ise GİT-işlevi kavramsal yapıları oluşturur. Türkçede tarz anlatan devinim eylemleri için ise iki ayrı kavram yapısı belirlenebilir. Tarz anlatan devinim eylemleri için HAREKET-işlevine ek olarak, yol kavramını da içeren tarz eylemleri için GİT-işlevi kavram yapılarını oluşturur.

TÜRKÇE – İNGİLİZCE DİZİN

Anlam alanları:	Semantic fields
Anlambilimsel ulamlar:	Semantic categories
Araç:	Instrument
DDE-işlevi (Durum değişikliği eylemi):	INCH-function (inchoative)
Devinim eylemleri:	Motion verbs
Durum:	State
Düşün sesler:	Ideophones
Eylem-çerçeve diller:	Verb-framed languages
GİT-işlevi:	GO- function
HAREKET-işlevi:	MOVE- function
Hız:	Rate
İstemlilik:	Intentionality
KAL-işlevi:	STAY-function
Kavramsal ilkeller:	Conceptual primitives
Kavramsal işlevler:	Conceptual functions
Kavramsal kurucular:	Conceptual constituents
Kavramsal Yapı Kuramı:	Conceptual Structure Hypothesis
Motor örüntü:	Motor pattern
NEDEN-işlevi:	CAUSE-function
Nesne:	Thing

Olay:	Event
OL-işlevi:	BE-function
Özellik:	Property
Tarz:	Manner
Tavır:	Attitude
Uydu-çerçevesel diller:	Satellite-framed languages
Uzam:	Spatial
Uzamsal anlam alanı:	Spatial semantic field
Uzam-dışı anlam alanı:	Non-spatial semantic field
YAYIL-işlevi:	EXTENT- function
Yer:	Place
Yol:	Path

KAYNAKÇA

- Aksan, M. 2001. *Agents in Turkish and Their Morphology*. Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları.
- Banguoğlu, T. 2000. *Türkçe'nin Grameri*. Ankara: TDK.
- Ediskun, H. 1999. *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gencan, T. J. 2001. *Dilbilgisi*. Ankara: TDK.
- Goddard, C. 1998. *Semantic Analysis: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Jackendoff, R. 1983. *Semantics and Cognition*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Jackendoff, R. 1990. *Semantic Structures*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Klopfenstein, M. 2002. Motion Verbs & Manner, *Linguist List* 13.899, <www.linguistlist.org/issues/13/13-899.html> (7 Kasım 2002).
- Levin, B. 1993. *English Verb Classes and Alternations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Özçalışkan, Ş. & Slobin, D. I. 1998. Learning "How to Search for the Frog": Expressions of Manner of Motion in English, Spanish and Turkish. A. Greenhill, H. Littlefield & C. Tano (Haz.) içinde, *Proceedings of the 23rd Annual Boston University Conference on Language Development* (541-552). Somerville, MA: Cascadilla Press.
- Özçalışkan, Ş. & Slobin, D. I. 2000a. Climb up vs. Ascend Climbing: Lexicalization Choices in Expressing Motion Events with Manner and Path Components. S. Catherine-Howell, S. A. Fish and T. K. Lucas (Haz.) içinde, *Proceedings of the 24th Annual Boston University Conference on Language Development* (558-570). Somerville, MA: Cascadilla Press.
- Özçalışkan, Ş. & Slobin, D. I. 2000b. Manner of Movement in Monolingual and Bilingual Adult Narratives: Turkish vs. English. A. Göksel & C. Kerslake (Haz.) içinde, *Studies on Turkish and Turkic languages* (253-262). Wiesbaden: Harrasowitz Verlag.

- Özçalışkan, Ş. & Slobin, D. I. 2000c. Typological Analysis of Motion Event Descriptions in English & Turkish. 10. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı'nda sunulan bildiri.
- Özçalışkan, Ş. & Slobin, D. I. 2002. Run into vs. Enter rapidly: How Do Children Learn to Encode Manner in Their Motion Event Descriptions? 11. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı'nda sunulan bildiri.
- Özçalışkan, Ş. & Slobin, D. I. 2003. Codability Effects on the Expression of Manner Motion in Turkish and English. A. S. Özsoy, D. Akar, M. Nakipoğlu-Demiralp, E. E. Taylan & A. Aksu-Koç (Haz.) içinde, *Proceedings of the Tenth International Conference on Turkish Linguistics*, (259-269). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Pedersen, B. S. 1997. Danish Motion Verbs: Syntactic Alternations and the Hypothesis of Semantic Determination. *Nordic Journal of Linguistics* 20, 63-89.
- Slobin, D. I. 1996. Two Ways to Travel: Verbs of Motion in English and Spanish. M. Shibatani & S. A. Thompson (Haz.) içinde, *Essays in Semantics* (195-217). Oxford: Oxford University Press.
- Slobin, D. I. 1997. Mind, Code and Text. J. Bybee, J. Haiman & S. A. Thompson (Haz.) içinde, *Essays on Language function and Language Type: Dedicated to T. Givon* (437-467). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Slobin, D. I. 2003. The Many Ways to Search For a Frog: Linguistic Typology and the Expression of Motion Events. S. Strömquist & L. Verhoeven (Haz.) içinde, *Relating Events in Narrative: Typological and Contextual Perspectives*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Talmy, L. 1985. Lexicalization Patterns: Semantic Structure in Lexical Forms. T. Shopen (Haz.) içinde, *Language Typology and Syntactic Description*, Vol.3 Grammatical Categories and the Lexicon (57-149). Cambridge: CUP.
- Talmy, L. 1991. Path to Realization: A Typology of Event Conflation. *Proceedings of the 17th annual meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 480-519.
- Talmy, L. 2000. *Toward a Cognitive Semantics*, Vol. 2: Typology and Process in Concept Structuring. Cambridge, MA: MIT Press.
- Türkçe Sözlük* 1998. 9. baskı. Ankara: TDK Yayınları.
- Uçar, A. 2003. Analysis of Some Semantic Primitives in Turkish with Special Reference to Jackendoff's Conceptual Semantics. Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Uzun, N. E. 2003. Levin 1993'ün Sözlüksel Üye Değişirimleri: Türkçe Üzerine Bir Deneme. A. Kıran, E. Korkut & S. Ağildere (Haz.) içinde, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları* (98-120). İstanbul: Multilingual.